

نوشته یحیی کمالی پور

ترجمه مجتبی صفوی

تلویزیون و فرهنگ: روابط انسانها در عصر الکترونیک

می‌سازند.

مارشال مک لوهان و کورنلین فون، ۱۹۶۷

صف گسترده‌ای از تکنولوژیهای ارتباطی نوین محیط زیست جهانی نوینی را پدید آورده‌اند.

سنگ بنای این زیستگاه رویارویی تلویزیون، تلفن، ماهواره و کامپیوتر است. علت اصلی ظهور و همه گیر شدن این تکنولوژیها در این واقعیت نهفته است که آنها در خدمت مجموعه‌ای از منافع ملی و سیاسی قرار

همه رسانه‌ها در کار زیر و رو کردن محتویات اندیشه‌های ما هستند و حضورشان در زندگی ما از لحاظ شخصی، سیاسی، اقتصادی، زیبایی شناختی، روانشناختی، اخلاقی و اجتماعی آنچنان نافذ و گسترده است که ما به هیچ رو از تماس و تأثیرپذیری و تغییری که در ما پدید می‌آورند در امان نخواهیم ماند.

واسطه این همه پیام آنهاست. درکی از دگرگونیهای سیاسی و فرهنگی ناممکن است مگر آنکه بدانیم که این رسانه‌ها هستند که محیط زیست ما را

گرفته‌اند. اگرچه عموم مردم به ظاهر فقط مجذوب ابزار تکنولوژیکی گشته‌اند، اما در نهایت نتیجه همانا تغییر فرهنگی است. مثلاً باید از خود پرسیم:

۱. این رسانه‌ها به چه چیزی بیشتر می‌پردازند؟
۲. ماهیت تولیدات آنها چیست؟
۳. چه تأثیری بر فرهنگهای موجود دارند؟
۴. چه تأثیری بر نسل آینده خواهند داشت؟
۵. چه تأثیری بر روابط بین الملل و تبادل فرهنگی به جای خواهند گذاشت؟
۶. چه تغییراتی را در محیط شغلی و خانوادگی پدید خواهند آورد؟
۷. و، سرانجام، چه بر سر روابط انسانها خواهد آمد؟

روشن است که پاسخ به این گونه پرسشها و پرسشهای مشابه کار آسانی نیست. آنچه مسلم است این است که تکنولوژیهای ارتباطاتی نوین و آنهايي که در حال پیدایش اند پیوسته در کار دگرگون ساختن محیط ما، شیوه اندیشیدنمان، نگرش ما به خودمان، روش زندگیمان، مقام و موقعیتیمان، روابطمان، نگرشمان به جهان هستند.

مقاله حاضر اجمالاً به معرفی تکنولوژیهای ارتباطاتی نوین و در حال پیدایش می‌پردازد و برخی تأثیرات بالقوه این ابزار را بر روابط انسانها به طور اخص و جامعه به طور اعم، طرح می‌کند.

تکنولوژیهای ارتباطی نوین و برخی فرآورده‌های جانبی آنها از قبیل خدمات و ابزار که همراه آنها پیدایش و توسعه یافته است عبارتند از:

ماهواره، سیستمهای شبکه‌ای Internet, Bitnet, پست الکترونیکی، پست صوتی، فاکس، نشر روی میزی، نرم افزار، سخت افزار، فلاپی دیسک، هارد دیسک، ویدئوی دوسویه، نوار صدای رقمی (= دیجیتال DAT)، دیسکهای شنیداری رقمی (= دیجیتال DAD)، ویدئوی دیجیتال، ابزارهای دیجیتال (Digital Effects)، دیسک فشرده، نوارهای ویدئویی، تلفن یاخته‌ای (زنبوری)، کم کوردر (Camcorder = نوعی دوربین)، ضبط کننده نوار ویدئو، مایکرو یو، فیبرنوری، تلویزیون کابلی HBO، تلویزیون موسیقی (MTV)، سیستم QUBE، (کابل دوطرفه) تلویزیون صفحه تخت، شبکه خرید در خانه، تلویزیون توان پایین (LPTV)، تلویزیون حق اشتراکی (STV)، سیستم توزیع مولتی پوینت (MDS)، تلویزیون پولی (pay-tv)، پخش ماهواره‌ای مستقیم (DBS)، تلویزیون با کیفیت عالی (HD-TV)، تلویزیون سه بعدی، تلویزیون صفحه بزرگ، بازیهای ویدئویی، ویدئو تکست، تله تکست، تله کنفرانس و از این قبیل.

امروزه ما در انواع گونه‌گون در زنجیره متراکم شبکه‌های ارتباطاتی زندگی می‌کنیم. ما که در چنین محیط تکنولوژیکی پا به دنیا گذارده‌ایم، اغلب از نگرش نقادانه به خود و محیط اطرافمان ناتوانیم.

به سخن دیگر، برای ما که در ایالات متحد زندگی می‌کنیم درک و یا حتی ارزیابی ابعاد یا تأثیرات اجتماعی، سیاسی و یا اقتصادی تکنولوژیهای گوناگون امری دشوار است.

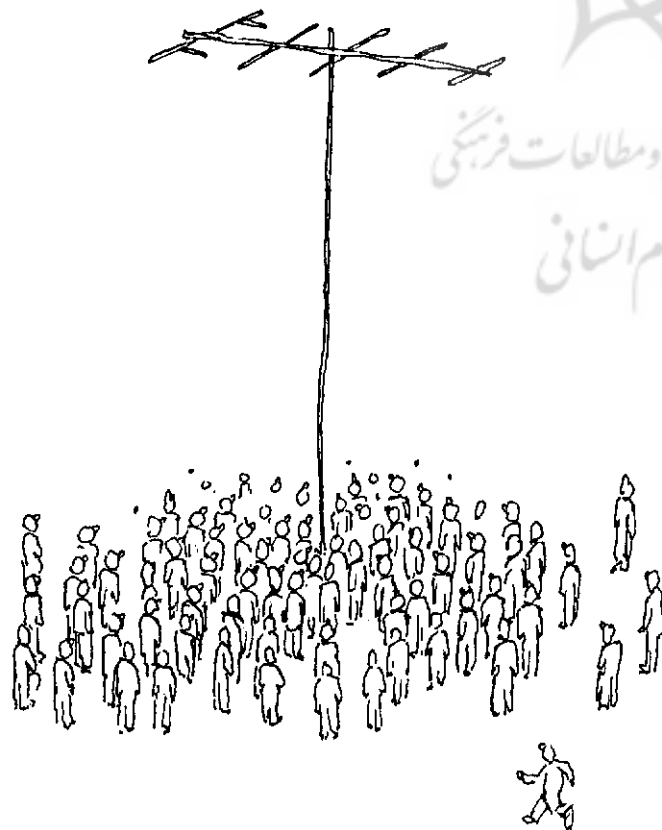
تکنولوژیهای ارتباطاتی این امر را، بویژه برای صاحبان قدرت، امکان پذیر ساخته است که افکار و اطلاعات را در آن واحد و به طور همزمان به میلیونها و یا حتی میلیاردها انسان در سراسر جهان منتقل نمایند. گذشته از

این، برای نخستین بار در تاریخ بشر، این تکنولوژیها با به کار گرفتن الکترونیک، کره خاکی ما را به هم مرتبط ساخته است. در حقیقت آنچه مارشال مک لوهان «دهکده جهانی» نامیده از بسیاری جهات به واقعیت تبدیل شده است.

آشکار است که هنوز ما در آغاز آن مرحله‌ای هستیم که کسانی چون آلون تافلر، جان نایسبت، فردریک ویلیامز، و دیگران آن را «عصر اطلاعات»، «عصر الکترونیک»، «عصر ارتباطات»، «انقلاب ارتباطات»، و یا «انقلاب اطلاعات» نامیده‌اند. جان نایسبت و پاتریشیا آبردن در کتابشان به نام جریانات عظیم ۲۰۰۰ (مگاترنندز ۲۰۰۰) چنین می‌گویند که «ارتباطات دوربرد و کامپیوتر عوامل اصلی تحولات این عصر خواهند بود. درست همان گونه که تولید صنعتی، عامل، تحولات عصر صنعتی بود.» (۱) تافلر درباره دگرگونیهای فرهنگی و فردی می‌گوید که انقلاب ارتباطات تصویری پیچیده‌تر از ما به خودمان می‌نمایاند.

ارتباطات بیش از پیش ما را دچار دگرگونی خواهد نمود. ارتباطات فرایندهایی را که ما از طریق آنها «برازندگی» تصاویر گوناگونی را که از جهان داریم، می‌آزماییم سرعت می‌بخشد. ارتباطات این امکان را برای ما فراهم می‌سازد که تصوراتمان را به واسطه الکترونیک به جهان عرضه داریم. و هیچ کس کاملاً نمی‌داند که این همه چه بر سر شخصیتهای ما خواهد آورد. زیرا که در هیچ یک از اعصار پیشین هرگز چنین ابزار قدرتمندی در دست بشر نبوده است. ما به نحو فزاینده‌ای به کاربرد آگاهانه تکنولوژی دست می‌یابیم. (۲)

چندین دهه طول کشید تا با تلفن و رادیو و تلویزیون مانوس شویم، لیکن کامپیوترها تنها در دو دهه به ابزاری معمولی و پیش پا افتاده مبدل شده‌اند. در این دوره کوتاه، با پیشرفتهای سریعی که در تلویزیون، ارتباطات

و کامپیوترها رخ داد، عملاً تغییرات شگفت‌آوری در همه عرصه‌های زندگی ما به وقوع پیوست. از روابط متقابل انسانها گرفته تا ازدواج، سیاست، آموزش و مذهب. به گفته هربرت. س. دوردیک: کامپیوترها، میکروچیپها microchips، ماهواره‌ها و تکنیکهای پخش سیمی و مایکروویوی رشد گسترده تلویزیون را ممکن ساخته و ما را قادر ساخته است که از مرز زمان و مکان بگذریم. از آن اوقات فراغت را با وسایل الکترونیکی می‌گذرانیم. همه بخشهای دولتی به نحوی فزاینده کامپیوتری می‌شود، سازمانها بر وفقه به فکر ایجاد نقشهای جدید برای کارکنانی هستند که در حال حاضر کارشان بیش از پیش مکانیزه شده است. (۳)

یکی دیگر از پیامدهای تکنولوژیهای ارتباطاتی نوین همانا اشتهای سیری ناپذیرشان برای اندوختن و تولید خبر و اطلاعات است. ربحار. س. ورمان در کتاب خود تحت عنوان اضطراب اطلاعات چنین می‌نویسد. ما برخلاف دکتر پانگلس، قهرمان و شخصیت اصلی رمان کاندید اثر ولتر، در بهترین جهان ممکن زندگی نمی‌کنیم. ما نه تنها مغلوب مطلق مقادیر معتابیهی داده‌های اطلاعاتی هستیم، بلکه بیشتر ما با روشی دست و پاگیر آموزش دیده‌ایم که ما را به گونه‌ای پرورده است که راهی جز پردازش آن اطلاعات در پیش نگیریم. (۴) به عنوان نمونه در جایی نظرش را چنین بیان می‌کند: «امروزه اخبار ۲۴ ساعته از تمام نقاط جهان و از رسانه‌های گوناگون به ما می‌رسد. اغلب اوقات ما به گونه‌ای به این اخبار گوش می‌دهیم که گویی به جارچی شهر گوش فراداده‌ایم؛ یعنی کوچکترین توجهی به نحوه پخش آن نمی‌کنیم. شمار اندکی از ما می‌دانیم که چگونه تهیه گزارش رادیویی دربارهٔ مثلاً آتش سوزی چقدر با گزارش تلویزیونی از همان واقعه متفاوت است. (۵)

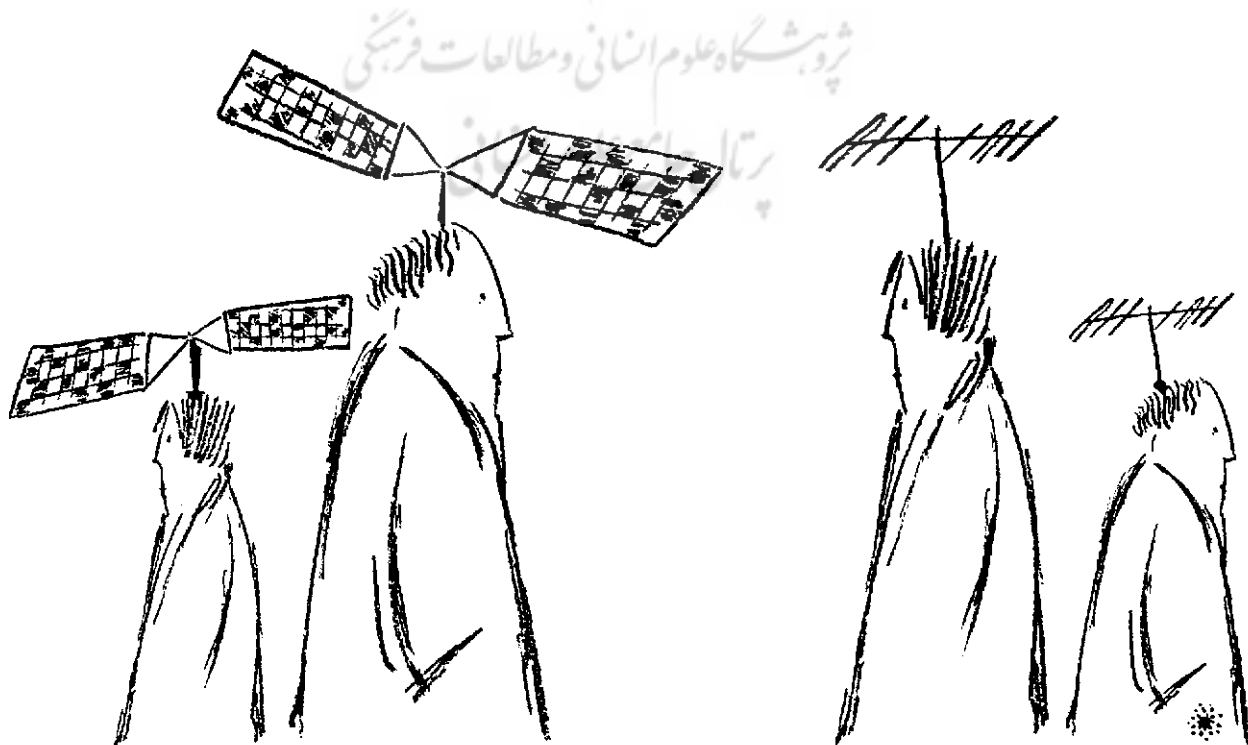
نیل پوستمن در کتاب بسیار جذاب خود تحت عنوان تا سرحد مرگ خوش باشیم درباره پیامهای تلویزیونی چنین می‌گوید: این طبیعت تلویزیون است که مسائل ملی در آن مبتذل و عامیانه شود. و اینکه تقریباً

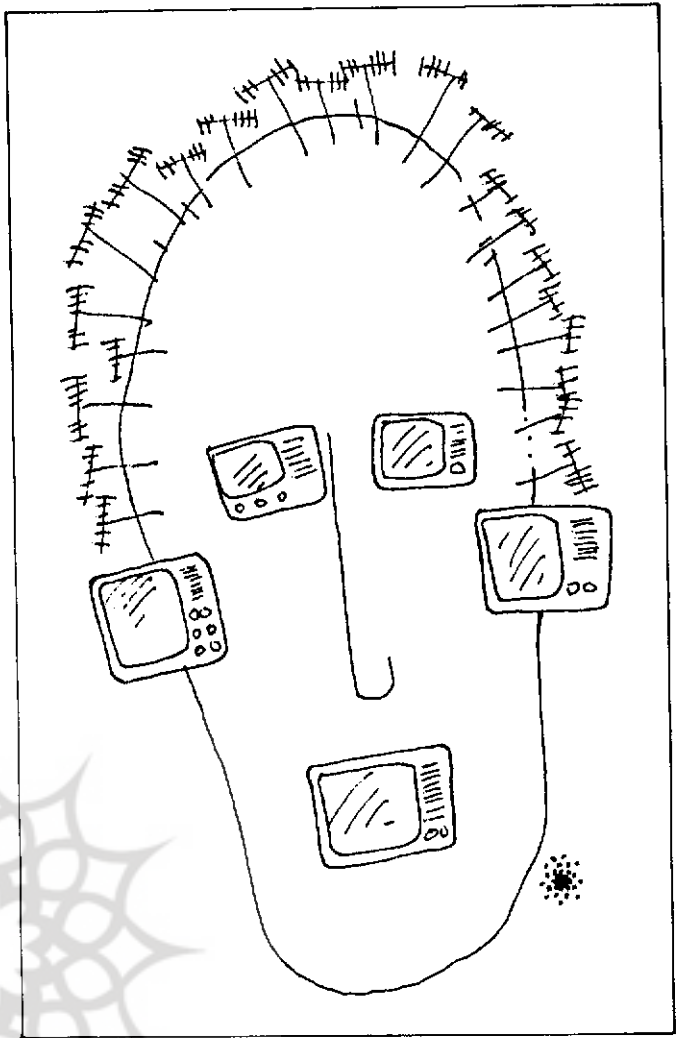
همیشه تمامی اطلاعات به اطلاعات دروغین مبدل شود و تلویزیون نمی‌تواند غیر از این باشد حتی اگر دست اندرکاران و موضوعاتی که انتخاب می‌شود چنین نباشد. (۶)

این ویژگی پوشیده تلویزیون نگرانیهای جدیدی را پدید آورده که اغلب این گونه بیان می‌شود: «انفجار اطلاعات»، «فروریختگی اطلاعات»، «اضطراب اطلاعات»، «مازاد اطلاعات»، «اطلاعات جعلی» و «کم اطلاعاتی». گفتن ندارد که تکنولوژیهای ارتباطات دوربرد کل ساختار رسانه‌های سنتی را بکلی برهم زده است. همان طور که کل ساختار سیاسی و اقتصادی امریکا و در واقع همه جهان را دگرگون ساخته است. به گفته لین شافرگروس پیشرفتهای تکنولوژیکی به خودی خود پدید نمی‌آید. این پیشرفتها با بسیاری از بخشهای یک جامعه رابطه متقابل دارند؛ با خودشان و باتکنولوژی موجود و با موقعیت جهان در کلیت آن رابطه متقابل دارند.

برخی از این روابط متقابل عبارت است از: ... رابطه متقابل با الزامات بین‌المللی، روابط متقابل با صنفاهای مختلف، رابطه متقابل با مؤسسات وضع کننده قوانین و آئین‌نامه‌ها، و رابطه متقابل تکنولوژیهای نوین با فقر. (۷)

اطلاعات هم مانند ماشین، تفنگ، تانک، نفت، اثاث منزل، زمین، ساختمان، تولیدات کشاورزی و دیگر فرآورده‌های ملموس و غیرملموس تبدیل به کالا شده است. و از همین روست که جنگ اطلاعات (یا به اصطلاح info-war) به هدف دراز مدت نیرومندی برای نفوذ در امور داخلی، ملی و جهانی تبدیل شده است. تافلر در جدیدترین کتابش تحت عنوان جابجایی در قدرت می‌نویسد: «در هر سطحی از داد و ستد از جمله در سطح استانداردهای جهانی، تلویزیون و ارتباطات دوربرد در سطح ماشین‌های حساب در مغازه‌های خرده فروشی، ... در سطح ماشین‌های سخنگوی خودکار و کسارت اعتباری بانکها... در سطح شبکه‌های الکترونیکی فوق هوشمند، ... در سطح اطلاعات دارای قدرت رقابت و ضد

اطلاعات - جنگ اطلاعاتی و جنگاوران اطلاعاتی ما را محاصره کرده‌اند و برای دست گرفتن حیاتی ترین منابع عصر جابه جایی قدرت (اطلاعات) می‌جنگند.» (۸)

امروزه تکنولوژیهای از قبیل ماهواره، تلفن، کامپیوتر، رادیو و تلویزیون این امکان را برای ما فراهم آورده است که با وجود جداییهای جسمی و جغرافیایی با هموعانمان در سراسر جهان به واسطه الکترونیک در ارتباط قرار بگیریم. مثلاً در حالی که ما سرمان به کار خودمان گرم است رادیو به طور مداوم برنامه‌های خودش را پخش می‌کند و حال آنکه تلویزیون ما را قادر می‌سازد تا بیشتر جاهای جهان را ببینیم. گرچه ما اغلب ترجیح می‌دهیم صرفاً تحت تأثیر جنبه‌های فیزیکی تکنولوژیهای نوین قرار بگیریم، لیکن نمی‌دانیم که آنها بر افکار، احساسات، خانواده، روابط و فرهنگمان چه تأثیری می‌گذارند.

پرسشهای تعیین کننده‌ای که باید از خود پرسیم شاید اینها باشد:

- آیا ارتباطات ما بهتر شده است؟
- آیا همدیگر را بهتر درک می‌کنیم؟
- آیا روابط ما با یکدیگر بهتر شده است؟
- آیا به رغم اختلاف‌هایمان (نژاد، رنگ پوست، ملیت، جنس، مذهب، ارزشها، باورها و غیره) با یکدیگر کنار می‌آییم؟
- آیا ما در زندگی خصوصی‌مان خوشبخت‌تریم و از خودمان

خشنودتریم؟

- آیا از شغل خود احساس رضایت بیشتری می‌کنیم؟

- آیا آزادتریم؟

- آیا از سیاستهای ملی و بین‌المللی خودمان یا سیاستمدارانمان

خرسندتریم؟

- آیا فرزندانمان از آینده بهتری برخوردار خواهند شد؟

- آیا ما از وضع محیط زیست جهانی از مواردی چون آلودگی هوا،

آلودگی آبها، جنگل زدایی، شکاف لایه اوزون، آلودسازها و غیره... راضی هستیم؟ اگرچه ممکن است به پرسشهای فوق پاسخهای متفاوت داده شود جری ماندر بر این باور است که: «همان گونه که تکنولوژی گام به گام توسعه می‌یابد، میان انسانها و روابطشان واقعتهای غیرانسانی و عظیم‌تری حاکم می‌شود. هر چه زندگی پوششهای تکنولوژیکی بیشتری به دست می‌آورد، تجربه و درک انسان محصور و محدود می‌گردد.» (۹)

به یقین هرچه بیشتر تکنولوژیهای ارتباطی باهوش و ذکاوت بیشتری آمیخته گردد ما را به سوی آینده‌ای بهتر و شگفت‌تر رهنمون می‌شود. اما امکان تکنولوژیکی تنها اولین گام در راه دراز و پیچیده رسیدن به واقعتهای کاربردی است.

برای حرکت به سوی واقعتهای کاربردی، باید به پرسشهای عنوان شده در این مقال ژرف اندیشید و بر هیجانانگیز و جاذبه‌های تکنولوژیکی فائق آییم. ما نیازمند آنیم که توجه مان را به خودمان معطوف کنیم و بر روابطمان، بر احساساتمان، بر نیازهای اولیه مان، و بر اوضاع نوع بشر در محیط زیست کره خاکیمان و سرانجام اینکه «کدامیک آن دیگری را در اختیار دارد؟ ما کامپیوترها را یا آنها ما را؟»

پی نویسیها:

۱- Megatrends 2000 نوشته John Naisbitt, Patricia Aburdene نیویورک William Morrow and Company Inc, 1990. ص ۲۳.

۲- برگرفته از مقاله نوع جدیدی از انسان ظهور می‌کند، نوشته Alvin Toffler مجله نیویورک تایمز، ۹ مارس ۱۹۸۰، ص ۲۵.

۳- از کتاب درک ارتباطات دوربرد نوین، نیویورک McGraw Hill, ۱۹۸۶، ص ۱۹۸۶.

۴- از کتاب اضطراب اطلاعات نوشته Richard saul Wurman (نیویورک، Bantam books, ۱۹۸۹، ص ۱۵۰.

۵- همان، ص ۲۲۲.

۶- از کتاب تا به سرحد مرگ خوش باشیم (Amusing Ourselves Death) نوشته Neil Postman نیویورک Penguin books, ۱۹۸۵، ص ۷.

۷- از کتاب تکنولوژیهای نوین تلویزیونی نوشته Lynne Schafer Gross, ۱۹۸۳، ص ۹-۱۰.

۸- از کتاب جابجایی در قدرت نوشته Alvin Toffler (نیویورک Bantam books, ۱۹۹۰، ص ۱۵۷۸.

۹- از کتاب چهار برهان برای حذف تلویزیون، نوشته Jerry Mander (نیویورک Morrow Quill Publisher, ۱۹۷۸، ص ۹۶.